

PRŮVODCE PO PŘÍRODNÍCH LOKALITÁCH KOLÍNSKA

POLEPSKÉ ÚDOLÍ

Významný krajinný prvek (VKP) jako ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významnými krajinnými prvky jsou podle § 3 písmeno b) zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy.

Celé údolí potoka Polepka lze zařadit mezi významné krajinné prvky ze zákona, neboť se jedná o údolní nivu. Přírodovědně nejhodnotnější je úsek mezi obcemi Ratboř a Polepy. Území se rozkládá v jihovýchodní části okresu Kolín, cca 5–10 km od Kolína, v katastrálních územích Ratboř, Bohouňovice I, Pašinka a Polepy, na ploše cca 63 ha.

Jedná se o hluboce zaříznuté údolí s meandrujícím potokem. Převážná část plochy je zalesněna, příroda zde vytvořila mnoho různých biotopů. Najdeme tu vysoké skalní stěny a převisy, mokřadní olšiny s malými tůňkami, slunné stráně i zbytky stepí. Člověk zde vytvořil soustavu rybníků a nádrží a obhospodařuje louky a malá políčka.

VÝZNAMNÝ KRAJINNÝ PRVEK

POLEPSKÉ ÚDOLÍ

(část Ratboř – Pašinka)

PREHISTORIE

Území při hraně údolí Polepského potoka, v prostoru mezi dnešními obcemi Ratboř a Pašinka, bylo osídleno již v neolitu – mladší době kamenné (5700 př. n. l. – 4200 př. n. l.). Toto období je zde zastoupeno nálezy kultury s lineární keramikou – sídliště v lokalitách Nad Granáty (respektive Nad Granátnicí) u dvora Hranice a u bývalého ratbořského cukrovaru. Dále pak nálezy kultury s vypíchanou keramikou a kultury lengyelské, kterou již řadíme na přelom neolitu a eneolitu – sídliště v poloze Na Homoli (respektive U Homole či Na Stráních proti dvoru Hranice při západním vyústění železničního viaduktu v katastru obce Pašinka). Ze stejné lokality máme doloženy i nálezy sídliště kultury jordanovské, kterou zařazujeme již do eneolitu (4200 př. n. l. – 2200/2000 př. n. l.).

keramická nádobka – eneolit – Ratboř (RM Kolín)

Na počátku doby bronzové (2000 př. n. l. – 750 př. n. l.) se území Čech stalo centrem vyspělé společnosti, kterou podle pohřebiště v Úněticích nedaleko Prahy nazýváme kulturou únětickou. Do tohoto období řadíme blíže nelokalizovaný nálezy depotu měděných a bronzových předmětů z roku 1912 „v údolí pod obcí Pašinka“. Kromě kultury únětické zde máme zastoupeny také nálezy kultury knovízské a kultury lužické, především z okolí Ratboře. K lužické kultuře můžeme přiřadit i soubor bronzových předmětů (dvě sekry a větší množství bronzových kroužků), který byl nalezen na hrázi Skokanovského rybníka již v roce 1858.

hrot bronzového kopí – Pašinka (RM Kolín)

Doba železná (750 př. n. l. – 50 př. n. l.) je zastoupena nálezy jak ze starší doby železné – halštatské, tak z mladší doby železné – laténské. Doba halštatská je prezentována bylanskou kulturou s nálezy z lokalit V Granátech (či Granátnice) u dvora Hranice (sídliště), Na Homoli (sídliště) a z okolí Ratboře (především bývalého ratbořského cukrovaru). Laténskou kulturu máme zastoupeny nálezy z polohy přiléhající od severozápadu k ratbořskému hřbitovu, z lokality V Granátech (či Granátnice) u dvora Hranice a od nedalekého Červeného mlýna. Do tohoto období můžeme zařadit i nález zlomku skleněného náramku v poloze Na Homoli.

bronzový náramek z doby laténské – Ratboř

Doba římská (50 př. n. l. – 395) je zastoupena nálezy mincí z okolí dvora Hranice (na Granátnici, např. Trajanus Decius, Constantius II., Justinus II., z jiných míst Trajanus, Hadrianus, Maximianus, Valentinianus I.) a Ratboře (např. Philippus Pater, Domitianus, Markus Aurelius, Faustina ml., Gordianus III., Maximinus) a nálezem sídliště v blízkosti bývalého ratbořského cukrovaru. Četnější výskyt antických mincí může poukazovat na přítomnost významnější obchodní cesty v tomto prostoru.

Nálezy z tohoto prostoru máme i z doby slovanské – raného středověku (568 – pol. 13. stol.) – sídliště a hroby ze svahu proti lokalitě Granáty (resp. Granátnice).

mince: Řím-císařství, Philippus I. (244 – 249), avers – Ratboř

mince: Řím-císařství, Constantius Gallus (351 – 354), malý bronz, avers – Hranice

TVRZE

Údolí Polepského potoka dominovaly tři tvrze – Ratboř, Hranice a Pašinka (nepočítáme-li výše po toku Chotouchovského – Polepského potoka tvrz Chotouchov, či tvrz Sedlov ležící na pravobřežním přítoku, potoku Jordánu).

Ratboř

Tvrz, dvůr, fara (a nepřímě tedy i farní kostel) v Ratboři se poprvé připomínají v roce 1352. Na počátku 17. století byla zpustlá tvrz přestavěna a nadále se uváděla jen jako panský dům. Za Karla Jáchyma Bredy byl po roce 1723 objekt přestavěn na barokní zámek. Další přestavbou prošel v letech 1912–1914, kdy byl upraven podle projektu Jana Kotěry pro Roberta Mandelíka. Ve stejné době, v letech 1911–1913, byl v blízkosti vystavěn tzv. nový zámek (dnes hotel Chateau Kotěra), taktéž podle projektu Jana Kotěry se sochařskou výzdobou jednoho ze zakladatelů českého moderního sochařství Jana Štursy. Byl určený pro Robertovy bratry Ervína (Cyrila) a Ottu Mandelíky.

tvrze na mapě I. vojenského (josefského) mapování (1764 – 1783)

Hranice

Hranice se poprvé připomínají v roce 1383, první zmínku o tvrzi ovšem máme až z roku 1538 (ta ale nejspíše existovala již koncem 14. století). Za třicetileté války zpustla a později sloužila jen jako hospodářská budova a obydlí čeledě. V nedávné době byl objekt obsahující v sobě zbytky původní tvrže zbourán.

vyobrazení tvrže na Pašince od Karla Liebschera z konce 19. století

línského měštana Václava Hamra či jeho syna Mikuláše, vystavěna tvrz, poprvé připomínaná v roce 1414. V roce 1464 koupil dvůr s tvrzí Jan z Trojanovic, za něhož došlo k přestavbě tvrže do dnešní podoby. Stavebně byl komplex dokončen po roce 1693, kdy majitel panství, bohatý pražský měšťan Vilém Arnošt Nigroni z Reisenbachu, přistavěl k tvrzi barokní zámek.

Pašinka

Od 14. století se zde nacházely dva poplužní dvory – dolní v okolí pozdější tvrže a horní (zaniklý za třicetileté války) jižně od dnešní obce, přibližně proti dvoru Hranice (prozatím nepodloženo archeologickými nálezy). Na dolním dvoru byla na přelomu 14. a 15. století, pravděpodobně za majitele ko-

MLÝNY

Na nevelkém toku Chotouhovského – Polepského potoka bychom v minulosti napočítali úctyhodných 11 mlýnů (horní a dolní mlýn v Chotouhově, Hrázský, Schodecký (Prostřední), Skokanovský, Červený a Kohoutův mlýn, dva pašinecké mlýny, horní a dolní mlýn v Polepech). K tomu bychom mohli přidat ještě jeden, na pravobřežním přítoku, Vysockém potoku, pod vsí Bořetice.

Skokanovský mlýn

Mlýn byl vystavěn pravděpodobně v sedmdesátých letech 17. století (či o něco málo později) a své jméno získal po prvním držiteli. Zbořen byl v roce 1959.

Červený mlýn

V minulosti byl nazýván Hranický a k nedaleké hranické tvrzi a dvoru také náležel. Připomíná se poprvé v roce 1538. Mikuláš Dačický z Heslova ve svých pamětech zaznamenal událost, která se v tomto mlýně stala v roce 1615. Tehdy v nepřítomnosti mlynáře zabil mlynářský chasník mlynářku, ukradl ze mlýna peníze a utekl. Brzy byl dopaden a „ku právu do města Kutné Hory dodán, zmučen, na rynek vyvezen, kleštěmi trhán, na místo popravni vyveden a do kola vpleten“. Spisovatel Karel Leger umístil do těchto míst děj své povídky Upír.

mlýny na mapě II. vojenského mapování (1836 – 1852)

Kohoutův mlýn

Počátky tohoto mlýna jsou nejasné. Pravděpodobně vznikl až koncem 17. či na počátku 18. století, snad v místech původního horního pašineckého mlýna, vybudovaného před rokem 1547 a zpustlého za třicetileté války (viz následující kapitola). Jako Kohoutův mlýn se připomíná v 18. století.

Pašinecké mlýny

Mlýn patřící k dolnímu dvoru v Pašince se poprvé připomíná v roce 1414. Za husitských bouří byl vypálen a obnoven krátce po roce 1464. V roce 1547 se u Pašinky uvádějí dva mlýny (jeden patřící k dolnímu dvoru, druhý pravděpodobně k hornímu). Mlýn při dolním dvoře zanikl nejspíše již v druhé polovině 16. století. Mlýn při horním dvoře, výslovně připomínaný v roce 1593, byl zničen za třicetileté války (v roce 1653 je uváděno pouze „pusté místo, kde jindy mlýn a chalupa bývaly“).

Po polovině 17. století byl založen – na místě či v blízkosti zaniklého původního dolního mlýna – nový, dodnes stojící tzv. pašinecký mlýn. Kde stával horní mlýn, nevíme, snad byl na jeho místě později vybudován Kohoutův mlýn.

listina ze 4. dubna 1464, kterou Zikmund z Mirovic a na Pašíněvi postupuje pustý pašinecký mlýn mlynáři Martinovi v dědičný nájem za 80 gr. č. ročního úroku

TĚŽBA ČESKÉHO GRANÁTU

Pravděpodobně krátce po polovině 18. století se začíná v údolí Chotouchovského – Polepského potoka a jeho bezprostředním okolí s intenzivní těžbou českého granátu (pyropu) pro šperkařské účely. Hlavní naleziště se nacházela v okolí Ratboře a u dvora Hranice v lokalitě Granátnice, kde se dodnes objevují staré šachtice, kterými byly těženy pyropy ze zvětralých partií hadcové horniny nacházející se pod křídovými sedimenty a povrcho-

pečeť kolínského cechu granátníků

vou spraší. V souvislosti s těžbou granátů se v šedesátých letech 18. století usazují v nedalekém Kolíně brusiči a vrtači granátů a v roce 1774 si zakládají vlastní cech. Těžba končí na sklonku 18. století a později z Kolína odcházejí i „granátníci“.

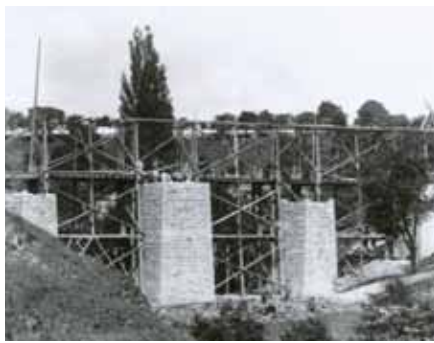

těžba granátů na dřevořezech (xylografiích) z druhé poloviny 19. století

STAVBA ŽELEZNIČNÍ TRATI A VIADUKTU

Myšlenka výstavby železniční trati vedoucí z Kolína do Posázaví a ještě dále na jih se zrodila již na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století. K vlastní realizaci tratě z Kolína do Čerčan s odbočkou do Kácova došlo ve dvou etapách až v letech 1899–1901.

Jedním z technicky nejnáročnějších děl při výstavbě trati bylo překlenutí skalnatého údolí u dvora Hranice. V roce 1900 zde vyrostl kamenný viadukt, který postavila stavební firma Ing. Osvalda Životského, k níž byli přizváni odborní dělníci z jižních Tyrol.

Viadukt má podélnou osu ve tvaru písmene S, je dlouhý 109 m, má sedm oblouků o rozpětí (světlosti) 12 m a maximální výška nad terénem je 31 m. Na stavbu bylo použito šest tisíc krychlových metrů kamene, zčásti lomového, zčásti opracovaných pískovcových bloků kutnohorského pískovce a žulových bloků z lomů u Lipnice nad Sázavou. Stavbu se podařilo realizovat během pěti měsíců.

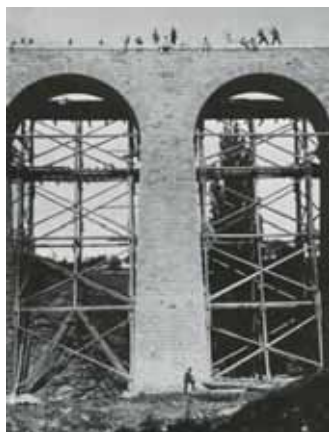

foto F. Brož, 1900

foto E. Jičínský, 1922

GEOLOGIE

Převážnou část podloží Polepského údolí tvoří metamorfované (přeměněné) horniny kutnohorského krystalinika (ortoruly). Jsou tvořeny hlavně biotickými (tma-vá slída), muskovitickými (světlá slída) až dvojslídnyými migmatity. Jedním z charakteristických výchozů je tzv. Skála u Kohoutova mlýna. Těleso je ukázkou vzájemného vztahu plástevnatých až stébelnatých hrubozrnných ortorul a středně zrnitých dvojslídnyých migmatitů a migmatizovaných pararul.

Nadloží pak je tvořeno druhohorními sedimenty české křídové tabule, převážně zpevněným vápencem a křemitým pískovcem. Ty jsou pak překryty kvarténními sedimenty, které tvoří hlína, písek a štěrk a na povrchu navátá spraš a sprašová hlína.

K zajímavostem patří výchoz granátických serpentinitů s pozůstatky historické podpovrchové těžby českých granátů pro šperkařské účely u osady Hranice. Granáty byly těženy v dnes již rekultivovaném lůmku a rýžovány z rozpadavé horniny v nedalekém rybníčku. Lokalita byla známá i jako naleziště hvězdnatých křemenuů zelené barvy.

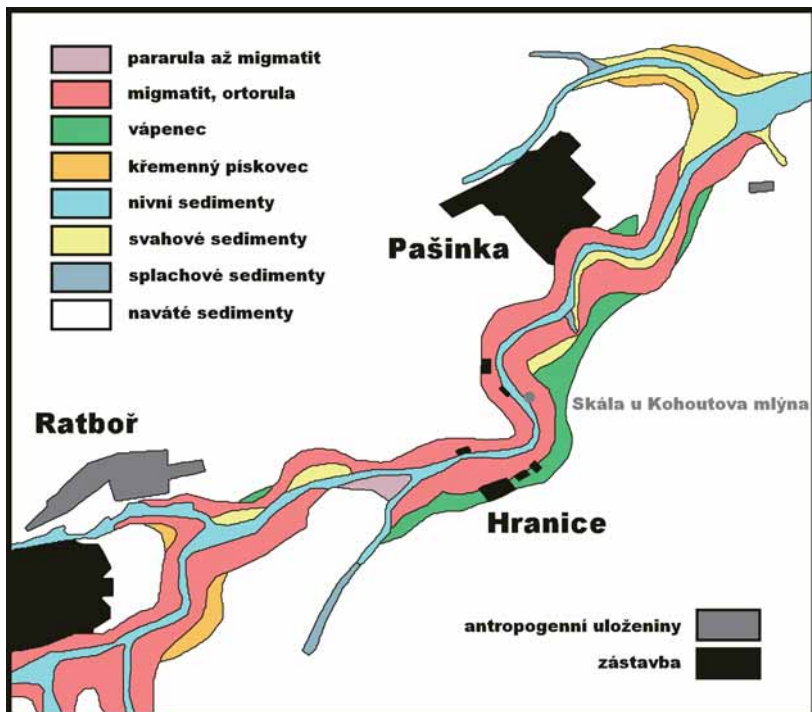
Skála u Kohoutova mlýna

GEOGRAFIE

Tato část Polepského (Chotouchovského) potoka leží v údolí s nadmořskou výškou v rozsahu od 300 m (údolní hrana u Ratboře) až 230 m (dno potoka pod Pašinkou) a spadá podle geografického členění do areálu Kutnohorská plošina – Malešovská pahorkatina. Podle biogeografického členění pak náleží do Českobrodského bioregionu.

KLIMA

Území spadá do teplé až mírně teplé klimatické oblasti charakteristické suchým létem, krátkou, mírně teplou, suchou až velmi suchou zimou s velmi krátkým trváním sněhové pokrývky. Průměrná roční teplota je 8,5 °C. Nejchladnějším měsícem je leden s průměrnou teplotou -2 °C, nejteplejší je červenec s průměrem 18 °C. V nejbližší klimatické stanici v Červených Pečkách (280 m n. m.) byl naměřen roční průměr srážek 592 mm.

VEGETACE

V roce 2009 byly prozkoumány tři oddělené části údolí Polepky mezi Ratboří a Pašinkou v úseku od Skokanovského rybníka až po bývalý dvůr Potřeba u Polep. Většina území je zarostlá lesnickými monokulturami, které lze jen obtížně fytoecologicky hodnotit. Některé porosty na svazích se svým druhovým složením blíží mezofilní (středně vlhké) dubohabřině. Stromové patro v lesních kulturách na svazích je tvořeno hlavně lípou srdčitou, habrem obecným, javorem klenem a borovicí lesní, v nivě Polepky převládá olše lepkavá a v minulosti často vysazovaní kříženci topolů.

střemcha obecná (*Prunus padus*)

V lipové monokultuře na levé straně údolí Polepky nad železničním viaduktem roste několik desítek jedinců vzácné orchideje okrotice bílé.

Menší plochy zaujímají křoviny, a to lískové a trnkové. Porosty trnky vznikají zarůstáním travnatých ploch po upuštění od jejich obhospodařování.

topolový porost v nivě potoka – mokřad nad Červeným rybníkem

Z botanického hlediska jsou nejcennější nelesní porosty na svazích. Jsou to nejčastěji osluněné sušší a teple travinné porosty v bývalých sadech. Fytcenologicky je lze řadit do druhově bohatého bylinného společenstva s dominantními trávami – válečkou prapořitou a sveřepem vzpřímeným. Z dalších druhů se v nich vyskytují např. pcháč bezlodyžný, pipla osmahlá, máčka ladní, prvosenka jarní, šalvěj luční, krvavec menší, pýr prostřední, hlaváč šedavý, hlaváč žlutavý, vousatka prstnatá a rozrazil klasnatý. Mnohé z těchto rostlin patří dnes mezi vzácnější či dokonce ohrožené druhy.

prvosenka jarní (*Primula veris*)

žanovec měchyřník (*Colutea arborescens*) – plod

Na vlhčích místech přecházejí tyto porosty do ovsíkových luk. V území se vyskytují i menší pole (např. ječmene a krmné ředkve). V nivě Polepky jsou i plochy zcela zarostlé porosty kopřiv.

orsej jarní (*Ficaria verna*)

bělozářka větevnatá (*Anthericum ramosum*)

Botanicky významná je též „Skála u Kohoutova mlýna“ s jejím bezprostředním okolím. Na okraji borového remízku na jejím vrchu jsou rozsáhlé porosty bělozářky větevnaté, lokalita je však poněkud narušena vysázenými cizokrajnými keři. Z dalších druhů zde rostou např. mařinka psí, kavyl vláskovitý a Ivanův, devaterník velkokvětý tmavý nebo pamětník rolní, tedy opět řada vzácnějších rostlin.

V území je i několik rybníčků a rybníků. Botanicky nejcennější jsou břehy rybníčku na pravostranném přítoku poblíž Hranic (Granátník), kde roste přeslička největší, druh, který je ve středních Čechách velmi vzácný. Vodní vegetace v rybnících není příliš vyvinutá. Rybník pod železničním viaduktem byl v době botanického výzkumu vypuštěný, s vegetací obnaženého dna (porosty psárky plavé a šáchoru hnědého).

rybníček Granátník

REZERVACE GRANÁTNICE

Původní rezervace Granátnice byla zřízena výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 31. prosince 1933, č. 143.547-V, o ochraně přírodních památek, ve znění: Úplná rezervace „Granátnice“ u Bohouňovic, o rozloze 150 m², založena v roce 1923 při dvoře „Hranice“ u rybníka Červeného, na území spravovaném ředitelstvím velkostatku Červené Pečky u Kolína, a to na ochranu porostu přesličky obrovské.

Po prověrkách chráněných území v letech 1964 –1965 byla státní přírodní rezervace „Granátnice“, katastr Bohouňovice, okres Kolín, pozemková parcela 315/1, o rozloze 0,36 ha, zpětně zrušena výnosem ministerstva školství a kultury ze dne 5. července 1965, čj. 29.367/65-V/2.

Dnes je přeslička největší (nebo též obrovská) z hlediska ohrožení řazena do kategorie C4a (vzácnější taxony vyžadující další pozornost – méně ohrožené).

přeslička největší (*Equisetum telmateia*) – stav porostu v dubnu, květnu a říjnu

BEZOBRATLÍ

V Polepském údolí se vyskytují stovky druhů rozmanitých bezobratlých živočichů, většina z nich však žije skrytě a nenápadně. Vyhledávají si rafinované úkryty, takže jejich existenci objevíme jen pečlivým pozorováním nebo pomocí speciálních metod, někdy dosti složitých. Na zemi v listovém opadu nebo pod zbytky rostlin se zdržují např. hlísti, nepatrní roztoči, pavouci, sekáči, štírci, stonožky, mnohonožky a různé druhy hmyzu. Jako výborné úkryty slouží těmto živočichům stromové dutiny či prostory pod kůrou, kameny nebo padlými kmeny.

Nápadní jsou kromě hmyzu především měkkýši a pavouci. Na jaře všude pobíhají ve velkém počtu slíďáci, v létě a na podzim pavučinami prozrazují svoji přítomnost snovačky, plachetnatky, pavučenky, mety, čelistnatky a křížáci.

Z hmyzu jsou nejnápadnější bezpochyby motýli, které můžeme pozorovat zejména na loukách, lesních okrajích a světlínách. Na květech se zdržují různé druhy blanokřídlých a dvoukřídlých, ale také některé druhy brouků, na loukách v létě je všudypřítomný rovnokřídlý hmyz, zejména různé druhy sarančí. V blízkosti vod jsou nepřehlédnutelné vážky a šídla. Občas můžeme spatřit po zemi pádící lesklé střevlíky.

hlemýžď zahradní (*Helix pomatia*) na olši

PAVOUCI

V údolí potoka Polepka a jeho blízkém okolí bylo zjištěno celkem 114 druhů pavouků. Tento počet je poměrně vysoký díky pestrosti biotopů od pobřežních mokřadů kolem potoka až po osluněné suché louky a strážky.

S pavouky se tu setkáme od časného jara až do podzimu, a to jak na zemi, tak na rostlinném porostu. Představme nejprve pavouky široce rozšířené na většině Polepského údolí. Ve spadaném listí a v bylinném odpadu (detritu) žijí zejména drobné plachetnatky a pavučenky, např. plachetnatka tmavá, jazyčková nebo pavučenka Sundevallova. Na půdním povrchu se vyskytují i zástupci dalších skupin pavouků: běžník lužní, zápředka obecná, čelistnatky obojživelná a Listerova, pestře zbarvená zora obecná, malý slíďák černobílý a mnohem větší slíďák zemní. Značně vlhká až podmáčená místa vyhledává slíďák vlhkomilný.

Jiné druhy pavouků žijí nad půdním povrchem na bylinách a keřích. Na bylinný porost často vylézá běžník mokřadní nebo snovačka dvouskvrnná. Svoji přítomnost obvykle prozrazují svými sítěmi na bylinách a keřích plachetnatky zahradní a keřová, meta Mengeho, koncem léta hojná meta podzimní a plachetnatka podzimní. Ozdobné kolové síť podobné sítím křížáků splétá čelistnatka perleťová. Na listech bylin, zejména na kopřivách, číhá nehnutě na svou kořist lovcík hajní. Zejména na keřích se zdržuje plachetnatka vlnopruhá a snovačka oválná.

běžník kopretinový (*Misumena vatia*) na pcháči

Suchá louka nad potokem pod Ratboří hostí zcela svéráznou pavoučí faunu. Tyto druhy dávají přednost otevřeným a osluněným biotopům. Asi nejnápadnější je velký křížák pruhovaný, zbarvením připomínající vosu. Mezi vyššími bylinami si tkají sítě jeho další příbuzní: křížák skvostný, pýřitý, trnečkový a pobřežní. Křížák dubový dává přednost keřům lemujícím okraj lesa podobně jako stříbřitě lesklý běžník listový. Hnízda na vysokých bylinách si staví zápřednice mokřadní, drobnější a neškodný příbuzný v současné době obávané zápřednice jedovaté. Listovník štíhlý s nápadně protáhlým úzkým tělem sedí obvykle na stéble trávy a zcela uniká pozornosti. Na bylinách si tká chomáčovitě pavučiny cedivečka obecná, zatímco její příbuzná vzácnější cedivečka tmavá žije skrytě v podrostu. Běžník kopretinový je poměrně velký bílý nebo zlatožlutý pavouk, který číhá na hmyz pod květy. Podobně čeká v porostu na kořist i běžník obecný, zatímco drobnější běžník stepní se zdržuje při zemi. Nápadní slídáči šedý a křovinný žijí na půdním povrchu, kde pronásledují kořist, podobně jako skálovky pýřitá, stepní, menší a Latreilleiova. V podrostu loví kořist i zástupci skákavek: skákavka černá, která často poskakuje i po bylinném porostu podobně jako skákavka žlutonohá, zatímco skákavka stužkovitá a tlustonohá se zdržují v podrostu.

křížák pruhovaný (*Argiope bruennichi*)

Olšina u Červeného rybníka skýtá optimální podmínky pro vlhkomilné a stínomilné druhy, jakými jsou např. přičnatka bažinná, pavučenka klanohlavá, hrbatá a zahrocená. Žijí zde v detritu, podobně jako plachetnatka přízemní a vlhkomilná. V zemních norách nebo pod kůrou se tu zdržuje i punčoškář zemní. Pokoutníky zde zastupuje stínomilný pokoutník hajní, typickým pavoukem v listovém olšovém opadu je malý běžník vkomilný. Na keřích si tká pravidelnou kolovou síť drobný křížák vířivý, který má podivuhodný způsob maskování. Do sítě si vplétá různé smetí (např. kousky listů nebo úlomky kůry), které rovná do svislé řady a mezi nímž nehybně sedí a číhá na kořist. Smítkům je k nerozeznání podobný. Zastíněný biotop vyhovuje i třem stromovým a keřovým druhům: šplhalce keřové, snovačkám šálivé a keřové. Také hojný křížák obecný je typickým obyvatelem tohoto stanoviště. Mimořádným nálezem ve vlhké olšině je vzácný zápředník krátkonohý, dosud zjištěný jen na keřích a stromech v suchých lesích, zejména doubravách.

Kolem potoka a na břehu rybníka u Kohoutova mlýna pobíhají na jaře v hojném počtu slíďáci, především slíďák mokřadní a lužní. V listnatém lese nad rybníkem skrytý v listovém opadu lesa žije skálovka lesní, v lesním detritu loví drobnou kořist pavučenky: dvoučelá, létavá a zimní a rovněž plachetnatky: zrníčková, jarní, žlutohobá a stinná. Na pobřežním rostlinstvu, zejména na keřích, žije cedivečka plotová, zatímco její příbuzná cedivečka doubravní obsazuje i větve stromů. Nevelká step nad potokem hostí zcela jinou, teplomilnou faunu, jejímž typickým představitelem je nápadně zbarvená skálovka dvoubarvá.

V údolí Polepského potoka pod Pašinkou byly v porostu olší zjištěny další zajímavé druhy, např. zemní plachetnatka mokřinná a rovněž v podrostu žijící drobná pestře zbarvená skákavka mechová. Drobný křížák červený si tká síť na bylinách, zatímco keře a větve stromů jsou domovem běžníka zeleného, snovačky černobřiché a kropenaté, listovníka skvrnitého a čelistnatky ptačí. Zápředka zvonečková si zhotovuje bělavou zvonečkovitou schránku pro vajíčka, zvanou kokon, který připevní obvykle na stéblo trávy a poté jej obalí zrnky zeminy. Takto maskovaný kokon připomíná zaschlý stříkanec bláta.

zápředka zvonečková (*Agroeca brunnea*) – kokon

VÁŽKY

Díky přítomnosti potoka a několika rybníků v Polepském údolí se zde vyskytují druhy vážek jak vod stojatých, tak i tekoucích.

Na jaře poletují v dosahu první břehové vegetace rybníčků a nádrží malá červeně zbarvená šidélka ruměnná. V letním období je nejdříve doplňují a posléze vystřídají do modra vybarvená šidélka páskovaná, brvonohá a větší. Na podzim se pak přidávají nenápadné olivově zeleně zbarvené šidlatky páskované.

motýlice obecná (*Calopteryx virgo*)

Z větších druhů jsou mezi prvními obyvateli větších vodních ploch rychle létající vážky černořitné. Samečci jsou nápadní svými modře ojíněnými zadečky, kdežto samičky jsou nenápadně nahnědlé. S příchodem teplých letních slunečních dnů se nad hladinou objevují velká šídla. Hnědě zbarvená, s křídly dorezava se odrážejícími ve slunečních paprscích, to jsou šídla velká a tmavší s modrými a zelenými skvrnami na hrudi a zadečku šídla modrá a pestrá. Všude okolo pak létají středně velké, červené vážky rudé.

šídlo modré (*Aeshna cyanea*)

K druhům tekoucích vod patří motýlice obecná. Svým třepotavým letem podél vegetace a přes kameny v korytě potoka připomíná pravé motýly. Z velkých vážek je to pak rychlá a olivově vybarvená, lehce přehlédnutelná klínatka obecná.

MOTÝLI

Mezi nejnápadnější hmyzí obyvatele Polepského údolí patří motýli. Mnozí z nich mají velmi úzké nároky na biotopy a u některých larvální vývoj probíhá pouze na jednom či několika málo druzích živných rostlin.

babočka bodláková (*Vanessa cardui*)

Nejznámějšími a všudypřítomnými motýly jsou babočky a bělásci. Mezi oblíbené živné rostliny baboček patří kopřiva dvoudomá, žijí na ní housenky babočky pavího oka, admirála, kopřivové a sítkované. Po křovinatých svazích a loukách s bodláky a pcháči poletuje tažná babočka bodláková, v lesních okrajích a na světlínách babočka bílé C. K polním škůdcům brukvovitých rostlin se řadí bělásek řepový. Řeřišnice luční je oblíbenou živnou rostlinou bělásků řepkových a řeřichových. Vzácně je možno zahlédnout na skalnatých svazích a malých stepích žlutáaska jižního, jehož housenka je úzce vázána na čičorku.

Ladným letcem podél okrajů lesa v nivě potoka je perleťovec stříbropásek, běžným migrantem otevřených ploch je perleťovec malý, oba rozmnožováním vázaní na violky. Křovinaté porosty s vysokým podrostem trav a louky s převahou kostřav obývá okáč bojínkový, luční, prosíčkový a poháňkový. Listnaté a smíšené lesy s podrostem lesních trav na světlínách má nejraději okáč pýrový a modrásek krušinový.

okáč bojínkový (*Melanargia galathea*)

K méně nápadným denním motýlům patří také soumračníci. Žádným typem biotopu nepohrdne soumračník rezavý, vyprahlé meze, polní cesty a sušší louky obývá soumračník máčkový, naopak vlhké údolní louky soumračník jitrocelový.

vřetenuška čičorková (*Zygaena ephialtes*)

Zajímavou skupinou motýlů jsou krásně červeně vybarvené vřetenušky. Přestože jsou aktivní za slunečního dne, připomínají vzhledem můry a jejich výstražné zbarvení naznačuje, že jsou jedovaté. Na sušších okrajových místech údolí spatříme vřetenušku kozincovou, pětičetnou a čičorkovou.

BROUCI

Nejlépe prozkoumanou skupinou brouků Polepského údolí jsou střevlíci, kterých zde bylo zjištěno na 106 druhů. Další podrobněji sledovanou skupinou byli drabčící, ze kterých se ovšem vzhledem k velké obtížnosti podařilo určit jen menší část z celkového počtu zaznamenaných druhů (20). Zjištěný počet střevlíků představuje přesně pětinu z celkového počtu druhů evidovaných v současné době v České republice. Tento vysoký počet je podobně jako u pavouků odrazem značné pestrosti zdejších biotopů, na které jsou jednotlivé druhy často úzce vázány.

Nejvýznamnější složku fauny zkoumaného území představují druhy, které žijí zejména ve vlhkém až polovlhkém prostředí nivních luk nebo na vyvýšených březích vodních toků a vodních ploch. Převážně běhají po zemi a díky bujné vegetaci, která obvykle na takových místech roste, je dosti obtížné jejich výskyt zaznamenat a běžný návštěvník má dosti nepatrnou šanci je být jenom spatřit. K těm cennějším, navíc zákonem chráněným druhům, patří např. bronzově zbarvený a až 3 cm velký střevlík Ulrichův. Je to dravec, pro kterého je řádně vypasená dešťovka největší pochoutkou. K pestře zbarveným druhům patří celkem hojný střevlíček (nemá české jméno) *Lebia chlorocephala* a také mnohem vzácnější drabčík *Paederus schoenherri*, který se v Čechách vyskytuje jenom ve středním Polabí a na Polepce patří k lokálně dosti hojným druhům. Dalším zajímavým drabčíkem je *Aleochara ruficornis*, druh specializovaný na život v chodbách hloubených drobnými zemními savci.

Na ostatních základních typech stanovišť, tj. na velmi vlhkých (močály, podmáče-
né olšiny, břehy potoků a tůň) nebo naopak na velmi suchých (temena skalních vý-
chozů, suché louky při hraně údolí) a také na lesních stanovištích již další vzácnější
střevlíci nežijí, přesto je možné se zmínit o hojném výskytu našeho největšího druhu
– střevlíka kožitého, v lese lze spatřit nádherně blankytně modrého střevlíka vrásči-
tého, který za svojí kořistí, housenkami, dokáže vylézt i po kmenech stromů či po kol-
mé skále. U potoka nalezneme šídlatce (drobného střevlíčka) *Bembidion stephensii*,
který je přizpůsoben životu na strmých hlinitých břehových nátržích. Na břehu tůně
pod skálou žije v husté vegetaci celkem vzácný drabčák *Deinopsis erosa*, který se vy-
skytuje jen v člověkem nenarušených mokřinách a je veden v Červeném seznamu
našich bezobratlých živočichů jako ohrožený druh.

Také z jiných skupin brouků žijí v údolí Polepky zajímavé druhy, které jsou vět-
šinou chráněné zákonem nebo jsou zařazeny do různých skupin ohrožení v rámci
zmíněného Červeného seznamu. Pod kůrou listnatých dřevin, hlavně topolů, se vyvíjí
nápadně červeně zbarvený lesák rumělkový, který je dnes na Kolínsku celkem běžný.

majka (*Meloe decorum*)

Ve zkoumaném území však asi příliš
hojný nebude, protože se nepodaři-
lo nalézt dospělého brouka, ale pou-
ze jeho rezavohnědé, lesklé a nápad-
ně ploché larvy. Na cestě vedoucí
po suché louce při horní hraně údo-
lí je možné v časném jaru (bře-
zen – začátek dubna) za slunečného
počasí spatřit symbol jara – majku,
zde představovanou druhem *Meloe
decorum*, který je nápadný fialovými
odlesky na jinak modře zbarveném
těle. Svůj velmi složitý vývoj prodělá-
vají larvy majek u samotářských včel
a existence tohoto druhu je tak pří-
mo závislá na prosperitě jeho hosti-
tele.

OBRATLOVCI

Údolí potoka Polepka je domovem celé řady druhů obratlovců, které jsou vázány jednak na vlastní potok, jednak na vodní plochy, mokřady, louky a lesní porosty v jeho nivě.

OBOŽIVELNÍCI

K vodním plochám a mokřadům patří nerozlučně také oboživelníci. V údolí se můžeme setkat především se skokany hnědými, kteří mimo období rozmnožování obývají zejména stinné podmáčené olšiny a vlhké louky v nivě potoka. Do vodních nádrží se přemísťují ze zimních úkrytů brzy na jaře, samičky po naklazení snůšek rychle opouštějí vodu a zbytek roku tráví na souši, podobně jako naše nejběžnější žába – ropucha obecná. Skokani zelení, kteří jsou nápadní svými hlasitými zvukovými projevy, žijí hlavně ve vodních nádržích. Vodní prostředí prakticky neopouštějí a tak je častěji zaslechneme než uvidíme. Vyskytují se zejména v Červeném rybníku u Hranic a v rybníku u Kohoutova mlýna.

PLAZI

Z plazů patří k druhům upřednostňujícím vodní prostředí užovka obojková. Loví hlavně oboživelníky, ale i ryby a drobné savce a patří k běžným druhům našich hadů rozšířeným po celém území. Na sušších svazích a stráních Polepského údolí můžeme zahlédnout ještěrku obecnou a slepýše křehkého, dva hmyzožravé zástupce našich ještěrů.

slepýš křehký (*Anguis fragilis*)

PTÁCI

Nejpočetnější skupinou obratlovců údolí Polepky jsou ptáci. Rozmanité biotopy obývá několik desítek druhů, pouze malá část z nich je ale vázána na vodní a mokřadní prostředí. K typickým obyvatelům vodních toků s kolmými hlinitými břehy patří ledňáček říční. Ptáci si vyhrabávají hnízdní noru v hlinitých stěnách břehů, kam nosí drobné rybky pro svoje potomstvo. K vodní ptákům se řadí kachna divoká, zvaná též březňáčka, která patří k nejméně náročným a všudypřítomným druhům kachen. Často zde zahlédneme volavku popelavou, která v nivě Polepky nehnízdí, ale zalétá k břehům potoka a rybníků za potravou. V poměrně chladném údolí nachází vhodné stanoviště konipas horský, který je hojnější spíše ve vyšších polohách. Hnízdící pár byl zastížen u Kohoutova mlýna. V porostech vysokých bylin v nivě potoka hnízdí rákosník zpěvný, který patří k běžným druhům, obývajícím i ruderaly a pole. Větší skupinu ptačích druhů tvoří obyvatelé zbytků lužních lesů, kteří hnízdí na stromech, v jejich dutinách nebo v porostech keřů a bylin v lesním podrostu. Hnízdí dutinu si ve stromech vytesávají datlovití ptáci, z nichž byly v údolí Polepky zjištěny čtyři druhy: strakapoud malý a velký a žluna šedá a zelená. Zatímco strakapoud velký patří k velice hojným druhům, vyskytujícím se prakticky v každém lese nebo větším parku, strakapoud malý je vzácnější a dává přednost listnatým porostům s měkčími

dřevinami, jako jsou olše a vrby. Žluna zelená, která patří k poměrně běžným druhům, se hlavně na jaře, v období toku, prozradí hlasitým voláním, sestávajícím s řady rychle vyrážených zvuků ve stejné výši. Nejvzácnějším druhem zdejších šplhavců je žluna šedá, jejíž hlas je spíše melancholický a méně temperamentní než u žluny zelené a ke konci klesá. Patří k celoevropsky ohroženým druhům chráněným Směrnicí Evropské unie o ptácích. K běžným druhům, hnízdícím v porostech Polepského údolí, patří holub hřivnáč a kukačka obecná, z dravců se zde vyskytuje káně lesní a poštolka obecná.

strakapoud velký (*Dendrocopos major*)

Nejpočetněji jsou v lesních a břehových porostech zastoupeni pěvci. Vedle běžných druhů, jako je budníček menší a větší, pěnice černohlavá, pokřovní a slavíková, rehek zahradní, drozd zpěvný, kos černý, červenka obecná, střízlík obecný, brhlík lesní, sýkora babka, koňadra a modřinka, mlynařík dlouhoocasý, šoupálek dlouhoprstý, dlask tlustozobý, pěnkava obecná, sojka obecná nebo špaček obecný, žijí v lesích v údolí Polepky i druhy vzácnější, zákonem chráněné.

sýkora koňadra (*Parus major*)

sýkora modřinka (*Parus caeruleus*)

K nim se řadí lejssek šedý, obývající dutiny v břehových porostech potoka, nebo žluva hajní, stavící si hnízdo vysoko v korunách stromů, jejíž exoticky černožlutě zbarvený sameček se prozradí hlasitým flétnovitým zpěvem. Louky a sušší travnaté svahy s porosty křovin při horní hraně potoční nivy obývají běžné druhy pěvců: pěnice hnědokřídla, skřivan polní, strnad obecný nebo straka obecná.

SAVCI

Z drobných savců byly v území zjištěny dva druhy hmyzožravců – ježek západní a rejsek obecný a dva zcela běžné druhy hlodavců – hraboš polní a norník rudý. Šelmy jsou zastoupeny liškou obecnou, lasicí kolčavou a kunou skalní. Po celém území se pohybuje srnčí zvěř a divoká prasata.

prase divoké (*Sus scrofa*)

CHRÁNĚNÉ A OHROŽENÉ DRUHY

ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÉ A OHROŽENÉ DRUHY ROSTLIN

Na území Polepského údolí bylo zjištěno celkem 308 druhů cévnatých rostlin (2009), z toho je 1 druh na seznamu chráněných rostlin ČR a 15 druhů je zařazeno v Červeném seznamu ohrožených druhů rostlin ČR.

ROSTLINY CÉVNATÉ Z KATEGORIE DRUHŮ OHROŽENÝCH:

okrotice bílá *Cephalanthera damasonium* (též C3 a CITES)

DRUHY CÉVNATÝCH ROSTLIN UVEDENÉ V ČERVENÉM SEZNAMU:

kategorie C2 – silně ohrožené:

štetka laločnatá *Dipsacus laciniatus*

kategorie C3 – ohrožené:

okrotice bílá *Cephalanthera damasonium*

šáchor hnědý *Cyperus fuscus*

blín černý *Hyoscyamus niger*

krtičník křídlatý *Scrophularia umbrosa*

šáchor hnědý (*Cyperus fuscus*)

okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*)

DRUHY CÉVNATÝCH ROSTLIN UVEDENÉ V ČERVENÉM SEZNAMU:

kategorie C4 – vzácnější taxony vyžadující zvláštní pozornost:

bělozářka větvnatá	<i>Anthericum ramosum</i>
ostřice Otrubova	<i>Carex otrubae</i>
pcháč bezlodyžný	<i>Cirsium acaule</i>
pýr prostřední	<i>Elytrigia intermedia</i>
kruštík širolistý	<i>Epipactis helleborine</i>
přeslička největší	<i>Equisetum telmateia</i>
pipla osmahlá	<i>Nonea pulla</i>
prvosenka jarní	<i>Primula veris</i>
rozrazil klasnatý	<i>Pseudolysimachion spicatum</i>
kavyl vláskovitý	<i>Stipa capillata</i>

přeslička největší (*Equisetum telmateia*)

kruštík širolistý (*Epipactis helleborine*)

ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÉ A OHROŽENÉ DRUHY ŽIVOČICHŮ

Na území Polepského údolí bylo zjištěno celkem 13 zvláště chráněných druhů (taxonů) živočichů, které jsou uvedeny v příloze č. III Vyhlášky Ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb. a zároveň v červených seznamech ohrožených druhů živočichů ČR.

(vysvětlivky zkratk: EN – ohrožený druh, VU – zranitelný druh, NT – téměř ohrožený druh, LC – málo dotčený druh)

ŽIVOČICHOVÉ Z KATEGORIE DRUHŮ SILNĚ OHROŽENÝCH:

lesák rumělkový	<i>Cucujus cinnaberinus</i>	(EN)
skokan zelený	<i>Rana klepton esculenta</i>	(NT)
ještěrka obecná	<i>Lacerta agilis</i>	(NT)
slepýš křehký	<i>Anguis fragilis</i>	(LC)
ledňáček říční	<i>Alcedo atthis</i>	(VU)
žluva hajní	<i>Oriolus oriolus</i>	(LC)

ještěrka obecná (*Lacerta agilis*)
– sameček

ŽIVOČICHOVÉ Z KATEGORIE DRUHŮ OHROŽENÝCH:

čmelák	<i>Bombus</i> spp.
majka	<i>Meloe decorum</i>
prskavec menší	<i>Brachinus explodens</i>
střevlík Ulrichův	<i>Carabus ulrichii</i>

lesák rumělkový (*Cucujus cinnaberinus*)

ropuchy obecné (*Bufo bufo*)

ropucha obecná	<i>Bufo bufo</i>	(NT)
užovka obojková	<i>Natrix natrix</i>	(LC)
lejsek šedý	<i>Muscicapa striata</i>	(LC)

DALŠÍ DRUHY ŽIVOČICHŮ UVEDENÉ V ČERVENÝCH SEZNAMECH:

Dalších 10 druhů je zařazeno v červených seznamech ohrožených druhů ČR:

klínatka obecná	<i>Gomphus vulgatissimus</i>	(VU)
modrásek jetelový	<i>Polyommatus bellargus</i>	(VU)
drabčík	<i>Deinopsis erosa</i>	(VU)
drabčík	<i>Ontholestes haroldi</i>	(VU)
skokan hnědý	<i>Rana temporaria</i>	(NT)
strakapoud malý	<i>Dendrocopos minor</i>	(VU)
volavka popelavá	<i>Ardea cinerea</i>	(NT)
vrabec domácí	<i>Passer domesticus</i>	(LC)
žluna šedá	<i>Picus canus</i>	(VU)
žluna zelená	<i>Picus viridis</i>	(NT)

volavka popelavá (*Ardea cinerea*)

ledňáček říční (*Alcedo atthis*)

Polepské údolí je také v popředí zájmu různých spolků a sdružení.

Skalní lezení

V popisované části Polepského údolí se nachází několik skal, které jsou využívány pro sportovní lezení. Na skalách, především pak na Skále u Kohoutova mlýna, potkáte nejen lezce místní, ale často i ze vzdálenějších míst naší republiky. Na tuto přírodní dominantu údolí vede více než 50 výstupových cest různých stupňů obtížnosti, od té nejjednodušší (III. stupeň UIAA) až po náročné cesty v převisích (VII. - IX. stupeň UIAA). O údržbu a správu skal se starají především členové Horolezeckého oddílu Potkali se u Kolína (HOPSUK), který byl založen v roce 1999 jako základní organizační složka Českého horolezeckého svazu.

Přátelé polepského údolí (u Kolína)

Občanské sdružení se sídlem v Polepech, které si dalo za cíl zvelebení nejbližšího okolí. V rámci programu Strom života připravilo např. projekt výsadby 40 ovocných stromů.

Vydal: Městský úřad Kolín

Odbor životního prostředí a zemědělství

Autoři textu: Pavel Moravec, Jaroslav Pejša, Ivo Rus, Pavel Vonička

Odborní konzultanti: Antonín Kůrka, Jaroslav Rydlo, Martin Smrtka

Grafická úprava: Martina Ryšánková

Fotografie: Jiří Bělohoubek, Simona Bubeníková, Libor Dostál, Ladislav Jouza,
Antonín Kůrka, Petr Ledvina, Šárka Mazánková, Jaroslav Pejša, Jan Procházka, Ivo Rus,
Jan Rydlo, Martin Smrtka

Historické foto: Státní okresní archiv Kolín

Historické mapy: datový podklad MŽP ČR

Ostatní mapy: www.seznam.cz, Ivo Rus

Tisk: DECIBEL production s.r.o.

Náklad 2000 výtisků

Kolín 2010

neprodejné

Veškerý text i použité fotografie podléhají autorskému zákonu.

kamenný viadukt železniční trati u dvora Hranice

POLEPSKÉ ÚDOLÍ PAŠINKA

- lesní a keřový porost
- luční porost
- mokřadní porost
- vodní tok a plochy
- obdělávané pole
- zastavěné plochy a komunikace

